

החיפוש אחר האמת

עקרונות החשיבה של ביון, תהליכים קבוצתיים וצמיחה נפשית בסרט "שנים-עשר המושבעים"

אורי לוין

בספר התנסויות בקבוצות ומאמרים נוספים (ביון, 1959), מתאר ביון את היחסים בין ההיבט הקבוצתי שיש לו יכולת חשיבה (קבוצת העבודה), להיבט הקבוצתי הנעדר יכולת כזו (קבוצת הנחות היסוד). על בסיס רעיון זה הוא מפתח, לאורך כתיבתו רבת השנים, את תיאוריית החשיבה שלו. תומס אוגדן ממשיג בצורה בהירה ומאירת עיניים את תיאוריית החשיבה של ביון בעזרת ארבעה עקרונות של תפקוד נפשי (אוגדן, 2009). הראשון והבסיסי שבהם קובע כי התפתחותה של יכולת החשיבה מונעת בידי הצורך האנושי לדעת את האמת. על פי עיקרון זה, מקור ההנעה האנושית הבסיסית הוא הרצון לדעת מי אנחנו ומה קורה בחיינו. בירור שאלה זו הוא תהליך מתמשך ואין סופי, הכרוך בכאב ובסבל. ההתפתחות הנפשית מתרחשת במשחק הגומלין שבין הכוחות החותרים לחקר האמת ולהכרה בה לבין הכוחות שמטרתם להימנע מכאב הגדילה והצמיחה. העיקרון השני קובע שהתפתחות הנפשית דורשת מעורבות של "אחר" שבכוחו להכיל בעבורנו את מה שאיננו מסוגלים לשאת בתוך עצמנו. העיקרון השלישי מהפך את המחשבה הרווחת לפיה המחשבות מקורן בתהליך החשיבה: ביון מניח כי החשיבה מתפתחת מתוך הצורך להתמודד עם המחשבות הקיימות כבר, הנובעות מחוויות הרגשיות הקשות. העיקרון הרביעי מניח כי הנפש האנושית מכילה פונקציה פסיכואנליטית מובנית, המסוגלת לעבד תכנים רגשיים לכלל משמעויות סימבוליות, וכי החלימה היא התהליך העיקרי שבאמצעותו פועלת פונקציה זו.

סרטו של סידני לומאט מ-1957, "שנים-עשר המושבעים", בכיכובו של הנרי פונדה, מדגים באופן מרתק את ארבעת העקרונות של התפקוד הנפשי שביון מתווה, ואת ביטויים בתהליכים קבוצתיים. המאמר מציג את עקרונות החשיבה של ביון ומנתח באמצעותם את הסרט תוך הדגשת הרלוונטיות של הדיון בעבור מנחי קבוצות ומטפלים קבוצתיים.

אורי לוי, מ.א., הוא פסיכולוג קליני מומחה ויועץ ארגוני, מלמד בתוכנית להנחיית קבוצות ובבית הספר לפסיכותרפיה באוניברסיטת תל אביב, ונמצא בשלבי סיום הלימודים במכון הישראלי לאנליזה קבוצתית. עובד כמטפל אישי וקבוצתי בפרקטיקה פרטית בתל-אביב.

הקבוצה הגדולה

תהליכים דינמיים, השלכות חברתיות וערך טיפולי

חיים וינברג, דניאל ג'. נ. ווייטהוט

הקבוצה הגדולה קיבלה תשומת לב ככלי למידה לתהליכים חברתיים, ארגוניים ומערכתיים, למרות שאופייה נשאר מעורר תהיות. למי שרגיל לקבוצה הקטנה, לאינטימיות ששוררת בה ולדגש שמושם בה על היחיד, ומצפה שגורמים אלו יהיו פעילים גם בקבוצה הגדולה, צפויות הפתעה ואכזבה מרה: הדינמיקה של הקבוצה הגדולה שונה לחלוטין מזו של הקבוצה הקטנה. הקבוצה הפסיכודינמית הגדולה יכולה להיות חוויה מתסכלת וקשה, ואף על פי שכמה מן הנוהגים להשתתף בקבוצות כאלה "התמכרו" לה, בדרך כלל נוטים להתעלם מערכה הטיפולי. רבות נכתב על הגורמים הטיפוליים בקבוצה הקטנה, אך מעט מאוד נכתב על הגורמים הללו בקבוצה הגדולה. המאמר מנסה להבין את "הקסם" של הקבוצה הגדולה בקרב אוהביה, לחקור את תרומתה להבנת תהליכים חברתיים, ולזהות את היתרונות שהיא מניבה לחברים בה. בהסתמך על עבודות קודמות העוסקות בקבוצה הגדולה כקהיליה טיפולית ועל התהליכים הדינמיים הפועלים בה, מזהים המחברים שני גורמים טיפוליים שהם ייחודיים לקבוצה הגדולה: "ייצוג החברה" ו"מאבק הכוח". שני גורמים אלו מחזקים את היחיד, הן בהתפתחותו כאדם והן במישור הבין-אישי והחברתי.

המאמר נכתב בלשון זכר מטעמי נוחות בלבד, אך הדברים אמורים על גברים ונשים כאחד.

גרסה קודמת של מאמר זה פורסמה באנגלית תחת הכותרת:

Weinberg, H. & Weishut, D. J. N. (2011). "The Large Group: Dynamics, Social Implications and Therapeutic Value". In J. Kleinberg (Ed.), *The Wiley-Blackwell Handbook of Group Psychotherapy*. Chichester, U.K.: Wiley Blackwell, pp. 457-478.

ד"ר חיים וינברג, PhD, הוא פסיכולוג קליני ואנליטיקאי קבוצתי המתגורר כיום בקליפורניה. בעבר כיהן כיו"ר האגודה הישראלית לטיפול קבוצתי והחברה הצפון קליפורנית לטיפול קבוצתי. מנהל תכנית דוקטורט ייחודית בלמידה מרחוק עם דגש על טיפול קבוצתי בבית הספר המקצועי לפסיכולוגיה, סקרמנטו, קליפורניה, ומרצה במכון רייט, ברקלי, ובאוניברסיטת אליינט. חבר בסגל התכנית להנחיית קבוצות באוניברסיטת תל-אביב. בעל אות "יקיר העבודה הקבוצתית" בישראל. ערך במשותף שני ספרים על הקבוצה הגדולה ועל הלא מודע החברתי, ופרסם 12 פרקים ב-5 שפות בספרים שונים ו-27 מאמרים.

ד"ר דניאל ג'.נ. וויסהוט, MBA, PsyD, הוא פסיכולוג קליני, יועץ ארגוני ופעיל זכויות אדם. הוא מרצה בחוג לעבודה סוציאלית במכללה החרדית בירושלים (שלוחה של אוניברסיטת בר-אילן) ובבית הספר המקצועי לפסיכולוגיה בסקרמנטו. כעת מכהן כקו-יו"ר העמותה הישראלית להנחיה ולטיפול קבוצתי.

הקבוצה כמרחב חושב

דורית ברנע וחגית צאן

המרחב הקבוצתי מזמן התבוננות וחשיבה או מונע וחוסם אותן. הקבוצה מאפשרת את התפתחות החשיבה משום שהיא נותנת מקום לחשוב. ללא קבוצה אין בוחן מציאות והחשיבה הופכת להלוצינציה. ההתפתחות של הקבוצה מתבססת על היכולת לחשוב. במונחיו של בריטון, מדובר במרחב משולש, המעורר ביחיד את המשא ומתן עם הקונפליקט האדיפלי, ופתרונו של קונפליקט זה הוא הבסיס להתפתחות החשיבה (Britton, 2004). המשתתף נחשף בקבוצה לקונפיגורציה של המשולש המשפחתי הראשוני המספק לילד שני קשרים ראשוניים, עם שני הוריו, ומעמת אותו עם הקשר בין ההורים, שממנו הוא מודר. היכולת של הילד לתפוס עמדה של צופה – של עד ליחסי הוריו, היא שמאפשרת לו להיות ביחסים.

ההכרה של הילד את יחסי הוריו כמו מאחדת ומחברת את עולמו הנפשי. המשולש האדיפלי נפתר דרך הכרת הקשר של ההורים, המספק גבול לעולם הפנימי של הילד. כאשר המרחב הקבוצתי נספג בתכנים של תחרות, עוינות ופגיעות נרקיסיסטית, היכולת לחשוב נחסמת והמרחב הרפלקטיבי קורס.

בקבוצות של יחסים בין-אישיים, שבהן המשימה היא חקר היחסים בין המשתתף לקבוצה, בין המשתתף לבין עצמו, ובין המשתתף למנחים (לסמכות), מתרחשים תהליכים קבוצתיים רבי עוצמה המחיים ביתר שאת את התחרות, הפגיעות וההדרה.

המאמר מדגים את התהליכים ואת המקומות שבהם מחייה הקבוצה ומשחזרת את הקונפליקט האדיפלי, ומאפשרת, או מונעת וחוסמת, את היכולת לחשוב את עצמה.

דורית ברנע היא פסיכותרפיסטית, מתמחה במכון הפסיכואנליטי בירושלים, בוגרת המכון לאנליזה קבוצתית, מורה ומדריכה בבית ספר לפסיכותרפיה, בבית הספר לרפואה של אוניברסיטת תל אביב ובסמינר הקיבוצים.

חגית צאן היא פסיכותרפיסטית, אנליטיקאית קבוצתית, מורה, מדריכה בתכנית
לפסיכותרפיה בבית הספר לרפואה של אוניברסיטת תל אביב, ורכזת התכנית להכשרת
מנחי קבוצות בסמינר הקיבוצים.

היש בכוחה של קבוצת תיאטרון ילדים להביא לשינוי הפוליטיקה הבריונית בחצר בית הספר?

אורנה קנו ויהודית ריבקו

מאמר זה מתאר התמודדות של קבוצת ילדים עם החיים בצל בריונות בבית הספר, ואת ניסיונם האמיץ להסיט את מסך השתיקה והפחד האופף אותה. הקבוצה התמקדה בחקירה של תופעת הבריונות, ביטוייה הגלויים והסמויים, הסמנטיקה של שפת הבריונות ואמצעי המשטור שלה. בעבודה תהליכית, דרך שימוש באמצעים דרמטיים וטיפוליים, העלתה הקבוצה תכנים ריאליסטיים מעולם הבריונות, ובנתה מהם הצגה שבחנה את הדרכים של באי בית הספר להתמודד עם הבריונות. תהליך העבודה בקבוצה חשף את התפקידים המקבילים בחיים ובמשחק ה"כאילו". עם סיום התהליך זימנה הקבוצה את כיתות בית הספר לצפות בהצגה ועודדה את הקהל לקחת בה חלק ולהפוך אותה למקום לדיון משותף וחיפוש אחר פתרונות שיאפשרו לחולל שינוי ולהשתחרר ממשטרה העריץ של הבריונות. המאמר מציג את התהליך הקבוצתי שנעשה עם קבוצת השחקנים טרם העלאת ההצגה, ובו חן את השינוי שחל בקבוצה במהלך העבודה באמצעות המודל של שלבי התפתחות בקבוצה. בחינת התהליך מראה כי קבוצת השחקנים חוותה מעבר מדפוסים פאסיביים, מושחקים ואנטי-סוציאליים לדפוסים אסרטיביים, וגיבשה מיומנויות פרו-סוציאליות, אישיות וקבוצתיות, להתמודדות עם המשטר הכוחני של הבריונות. שינויים אלה סייעו לקבוצה להוביל את חבריה היושבים בקהל הצופים לחשיבה על שינוי. התהליך שנעשה בקבוצת השחקנים נשען על תיאוריות ופרקטיקות מתחומים של פסיכודרמה, הנחיית קבוצות ותיאטרון המדוכאים.

אורנה קנו, M.A. בחינוך ו-M.Ed. בחינוך, היא יועצת חינוכית ומנחת קבוצות ילדים, נוער ומבוגרים. קנו מלמדת בבית ספר יסודי בקרית מוצקין, ובעלת רקע אמנותי תיאטרלי כשחקנית וכמנחה.

ד"ר יהודית ריבקו היא מרצה בכירה במכללת אורנים, מטפלת ומדריכה בפסיכודרמה, אנליטיקאית קבוצתית ופסיכותרפיסטית יונגיאנית.

